

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հրապարակումը որ և իցէ մասնաւոր յայտարարութիւն տպել տվողը պէտք է վճարէ ամէն 4 տառի համար 1 կոպէկ արծաթ:

Հրատարակվում է ամէն չորաթ օր, մի մի թերթ: Տարեկան բաժանորդագրութեան գինն է 7 ռուբլի:

ԺԲ. ՏԱՐԻ

ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 6 1869 ԱՄԻ

№ 47.

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն:

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Ա. հա մերձենում է տարուայ վերջը և Մեղուի համար կ'սկսվի նոր տարեդարձ. որ մեր խմբագրութեամբ ութերորդն է կատարում: Ինչպէս շարունակ մի քանի տարի, նոյնպէս և այս տարի մտադիր էինք դադարեցնել նորա հրատարակութիւնը, միայն քանի մի բարեկամաց և թէև փոքրաթիւ միայն բանիմաց և հասկացող բարեմիտների ցանկութեանը հետևելով յանձնառու եղանք շարունակելու նորա հրատարակութիւնը առաջիկայ 1870 թուականին ևս: Իբրև է, մեզ համար շատ ծանր էր միայնակ դործ տեսնել, այն էլ այսպիսի դժուարին դործ, որ պահանջում է կեանքի հանգստութիւն և ապահովութիւն, որոնց երկուսից ևս կարելի է ասել մեր մէջ մեր կարգի մարդիկ զուրկ են և կարծես երկար ժամանակ դեռ ևս պիտի լինեն. միայն մի քանի ուսումնական և բանիմաց երիտասարդների պատրաստականութիւնը մեր աշխատանքը թեթևացնելու, քաջալերելին և ըստախօսելին և մեզ շարունակելու մեր աշխա-

տանքը, յարգելով նոյա անձնանուէր եռանդը և ցանկութիւնը: Այս երիտասարդներն են մեծ. պ. Զաքարիա Գրիգորեանցը, Ստեփաննոս Պալատեանցը և Մարտիրոս Սիմէօնեանցը, որոնք բոլորեքեան էլ ծանօթ են մեր ընթերցող հասարակութեան իրանց դրաւոր աշխատութիւններով, և որոնք պարտաւորվելով աշխատակից լինելու մեզ առաջիկայ 1870-ին, անտարակոյս կ'զարգարեն Մեղուի բանասիրական մասը ընտիր ուսումնական և ախորժ ընթերցանելի յօդուածներով: Իսկ խմբագրութիւնը կրկին մնում է մեզ վերայ: Բայց որովհետև ծախքը մնում է մեզ վերայ, ուստի և մտադիր ենք շարունակելու միայն այն ժամանակ, երբ կ'տեսնէինք որ մինչև յունվարի մէկը այնքան բաժանորդներ կ'լինեն, որոնց արդիւնքը կ'ծածկէր ծախքը: Բանասիրականի բովանդակութիւնը կ'կազմեն ուսումնական յօդուածներ մեր ազգի անցեալ և ներկայ կեանքի վերայ, բնական գիտութիւններից յօդուածներ, որոնք մեր ժողովրդեան հասկացողութիւն տային այն բնութեան վերայ, որի մէջ ապրում են, առանց, ըստ մեծի մասին, նորա պարզ երևոյթները իրանց մեկնել կարողանալու ու նորա շատ զօրութիւնները անգիտութեամբ անշահ թողնելով իրանց համար, նոյնպէս շինական

անտեսութիւնից կ'լինեն յօդուածներ, որոնք օգնական կ'լինեն մերոնց իրանց անտեսութիւնը բարեկարգելու, որ գլխաւոր հիմն է նիւթական ապահովութեան, որից մեծ կախումն ունի իւրաքանչիւր ժողովրդեան բարօրութիւնը, դաստիարակական յօդուածներ, որոնք առաւելապէս կ'վերաբերին ծընողներին և մեր ուսուցիչներին, նոյնպէս կ'լինեն ախորժ ընթերցանելի վէպեր, առածներ և այլն: Ըստ մեծի մասին այս յօդուածները կ'լինեն թարգմանութիւններ կամ հետևողութիւններ օտարազգի նշանաւոր մատենագիրների գրուածներին: Իսկ քաղաքական և ազգային մասը խմբագրութեամբ հանդերձ մնում է մեզ վերայ և մենք աւելի ազատ լինելով այնուհետև անշուշտ աշխատ կ'լինենք ճոխացնել մեր լրագրի այս մասերը և գոհ կացուցանել մեր յարգող ընթերցողներին, յայտնի բան է պահելով լրագրի նախկին ուղղութիւնը և ընթացքը և նշանակութիւնը մեր կենսական հացերի մէջ: Աշխատ պէտք է լինենք, ինչպէս մինչև ցայժմ եղել է, անելու Մեղուն հասարակաց ձայն և ոչ ըստ այլոց անձնական կրից և շահուց գործիք, որ բնաւ ոչ մի լրագրապետի չի վայելել:

Եթէ ստորագրողաց թիւը կ'ներէ Մեղուն կուսենայ և յաւելուածներ, որ կարողանայ բաւական ընդարձակ և ընտիր յօդ-

ուսանողներ բովանդակել իր մէջ: Այս հանգամանքները, յոյս ունենալ, որ կ'զբաւեն մեր համազգի եղբարց ուշադրութիւնը, որոնք չեն զբաւալ իրանց օգնութիւնը ազգային լուսաւորութեան գլխաւոր գործիքներէ մէկը, այն է միակ հայ լրագիրը ներկայումս բոլոր Ռուսաստանում, պահպանելու և նորա կատարելագործվելուն ու աւելի օգտաւէտ լինելուն միջոց տալու համար:

Ստորագրութեան պայմանները մնում են միևնոյնը, այն է, տարեկան զինը կ'լինի և օթն ուսուրի արծաթ: Տուն հասցնելու թիֆլիզի մէջ և փոստայի ծախքը խմբագրութեան վերայ է: Ստորագրվել ցանկացողները կարող են զիմել ուղղակի Մեդիա խմբագրութեան, որի հասցէն է Вь редакцію газеты „Пчела Арменія“ въ Тифлисѣ. և կամ մեր գործակալներին, որոնց խնդրում է լրագրիս անօրէնը չխախտել և առաջատարներ անշաղ տարիների նման:

Երկու խօսք ծխական գալրոյնների վերայ:

Գիտենք, որ շատ դատաւարութեանց տակ պէտք է ընկնենք ճշմարտութիւն խօսելու, և մեր ասածները գուցէ շատ աննշան հետեւանքներ ունենան, չ'զանեւով իրանց համար արդաւանդ հոյ, մեր բարոյական երաշտութեան պատճառով. միայն էլ պէտք է ասենք, որ մի գուցէ մեր լուծիւնը համաձայնութիւն համարվի այն իրողութեանց մասին, որոնք ներկայումս կատարվում են մեր մէջ. և թող գոնէ մեր զրուածքը միայն իբրեւ բողոք մնայ մեր կողմից նոցա դէմ և մենք գրանով կ'բաւականանանք:

Յաւային այն է, որ մեր մէջ կատարվում են իրողութիւնը այնպիսի անձանց ձեռքով, որոնք լեզուով բոլորովին հակառակ են իրանց ցոյց տալիս այնպիսի երեւոյթներին. իսկ գործով հէնց իրանք են առաջ բերում այնպիսի իրողութիւնը և նոցա կատարվելուն նպատաւոր լինում:

Դառնանք մեր գործին և պարզենք սրան: Աւելորդ ենք համարում այստեղ երկարօրէն խօսել այն առարկայի վերայ, որ հարկւր անգամ մեր զրուութեանց նիւթ է եղած, հասկացողին մէկ չհասկացողին հազար, ասում է առածը: Խօսքս ուսման և կրթութեան կարեւորութեան վերայ է ներ-

կայում: Միթէ սոցա զօրութիւնը և նշանակութիւնը ասպացուցանել հարկաւոր է այլ ևս, երբ նրանցով զարգացած ազգերը կանգնած են մերերի առաջին իբրեւ հակառակ: Մեր և կատարելապէս լուսաւորաւ ազգերի մէջ մեծ զանազանութիւն կայ. մենք ոչ մի նմանութիւն չենք բերում նրանց. ոչ բարոյապէս և ոչ էլ մտաւորապէս. այն, ինչ որ նոքա կեանքի մէջ գործ են դնում, մեզ հասկանալի անգամ չէ, ուր մնայ, թէ գործադրելի: Եւ ինչիցն է այս, որ մենք բնական ընդունակութեամբ զարգարած ժողովուրդըս այդպէս տեղացեալ ենք և յետամնաց ենք եղել բարոյապէս. . . . : Սորա պատճառն այն է, որ մենք բոլորովին բնական ճանապարհով չենք գնում, ժամանակի պահանջին չենք հետեւում. այլ կարծում ենք, թէ մենք պէտք է մի առանձին որոշ ճանապարհով ընթանանք, ուրիշ կեանք ունենանք: Խօսքով շատ բան ենք ասում, իսկ գործով բոլորովին հակառակն ենք գործում:

Հաստիքը մեզանից ասում են, թէ տգիտութեանց մեր միակ վերկուծիւնն է ուսումն և կրթութիւնը, որոնք մեր ժողովուրդին բարօրութեան աղբիւրը պէտք է լինեն. միակ միջոցներն են նոքա, որով բարոյապէս և մտաւորապէս պէտք է ապրենք, մեր կենսական տարրն են նոքա, մեր եկեղեցու պայծառութիւնն են նոքա, որ մեր միութեան միակ կապն է: Ամենքս խոստովանում ենք, որ գալրոյնները, այս գիտութեան և դաստիարակութեան տաճարները, մեր բարօրութեան քուրաններն են. նոցա վերայ ամենից առաջ հոգալու, նոցա բարեկարգութեան և յառաջադիմութեան վերայ ամէն բանից առաջ մտածելու է, մեր զոյութիւնն ու կենդանութիւնը, մեր մարդկութիւնն և բարոյական էութիւնը պահպանելու համար: Դիւսիսային Ամերիկայի միացեալ նահանգներում օրէնք կայ ստիպողական, որ իւրաքանչիւր հասարակութիւն, որքան էլ փոքր լինի, պարտական է գալրոց ունենալու և իւրաքանչիւր հայր պարտական է իւր որդուն գալրոց խրկելու, բայց չկայ ստիպողական օրէնք իւրաքանչիւր հասարակութեան համար եկեղեցի ունենալու: Բայց հարցնենք այժմ. կոյ արդեօք մի երկիր, ուր կրօնական ջերմեւանդութիւնը այնքան զօրեղ լինէր և եկեղեցու համար ժողովուրդը կա-

մաւոր այնքան տուրք տար ինչքան այնտեղ: Այնտեղ — ամէն օտարական կարող կ'լինի խմանալ տօն օրը, երբ բոլոր ժողովուրդը եկեղեցում է և պարապած այնպիսի պարագմունքով, որ վայելուչ է օրվան, այն է, սուրբ զրոց ընթերցանութեամբ, բարեգործական խորհուրդներով և այլն, և ոչ պարագութեամբ են անցկացնում, զուարճութեամբ:

Ինչպէս ըստ մեծի մասին մեր մէջ է պատահում: Այն ժողովուրդը, որի վերայ բնաւ պարտք չ'կայ դրած կրօնական կողմից, իւրաքանչիւր տարի կամայ, այնքան նուիրում է եկեղեցեաց շինութեան, և բարեկարգութեան համար, որքան ոչ մի տէրութիւն և ազգ, որ իրան շատ բարեպաշտ է համարում: Իւրաքանչիւր տարի միացեալ նահանգների բնակիչները քառասուն միլիոնից աւելի գումար են ծախում եկեղեցու վերայ: Ի՞նչն է ստիպում նրանց այդքան դուրսը ծախելու իւրաքանչիւր տարի, առանց պարտաւորված լինելու օրէնքով: Սորա պատճառը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ ժողովրդեան կրթութիւնը և ուսումնը, որոնք տալիս են նրան բազմութիւն գալրոյնները, որոնք առաջնորդում են ժողովրդեան այն ճանապարհով, որ տանում է դէպի կեանք և բարոյականութիւն: Մեր պապերը մեզ ոչինչ չեն թողել բացի վանքերը և եկեղեցիները, ուր են այժմ նոքա, կարողացել ենք արդեօք գոնէ պահպանել նրանց, ոչ. նոքա գրեթէ բոլորն էլ աւերակ են և քայքայած և մենք չենք կարողանում անգամ նոցա կարկատանաց համար հոգալու, ուր մնայ, թէ նոցա նման մէկը կանգնել տայինք: Բայց եթէ մեր պապերը թողել էին մեզ գալրոյններ, անշուշտ մեր եկեղեցիները ոչ միայն աւերակ չէին լինել, այլ և մնացածներից էլ աւելի փառաւոր և հոյակապ կ'լինէին: Մենք կուրօրէն հետեւում ենք մեր պապերի օրինակին ընկնելով նոյն սխալանաց մէջ:

Այսօր Թիֆլիզի պէս մեծ հայ հասարակութեան մէջ վեց ծխական գալրոյններ ունենք և քսան ու երեք եկեղեցիք, և այս մեծ ու հարուստ հասարակութիւնը չէ կամեւում այս փոքրութիւն ուսումնարանները բարեկարգութեան մէջ պահել և իր բարօրութեանը ծառայելու: Քսան և երեք եկեղեցիք վեց գալրոյններ չեն կարողանում կառավարել, գալրոյններ, որոնց իւրաքանչիւ-

բի ծախքը հաղել տարին 400 ռուբլի չափ է: Ամերիկայում գարոցները իրանց ներդրածութեամբ տարին քառասուն միլիոն ծախել են տալիս եկեղեցու պայծառութեան վերայ: Հիմքը չգրած, առանձնը ուղղման հանդէսը բազմաթիւ, յայտնի բան է իւրաքանչիւր հեղեղ և հողմ պէտք է նրան հիմն ի վեր տապալէ: Մեր ասածը իրողութիւն է, զուր խօսքեր չեն, թող ով հետաքրքիր է և բարեմիտ, երթայ և շրջի մեր ծխական գարոցները և տեսնի, թէ արդեօք ինչ նման են. ամաչում ենք ասելու, որ շատ հարուստների, չեմ ասում նախաւեհակը և մինչև անգամ աւելի վայելուչ է և մաքուր է, քան թէ մեր ծխական գարոցները. որոնք բացի ոչինչ գարոցական յարմարութիւնը չունենալից, և ոչ անգամ նոցա մէջ պատասխարեալ ուսուցիչներուն ու աշակերտներուն կարողանում են պաշտպանել բնական երեւոյթները, այն է անձրեւից, ցրտից և շոքից:

Մեր խօսքերին ապացուցութիւն կարող է համարվել այն հանգամանքը, որ ասի մի քանի շաբաթ առաջ տուրը Նշան եկեղեցու բակումը գտանված և յանուն Զրգրաշէն եկեղեցու բացված ծխական գարոցը ստիպված էր իր գոները փակելու, որովհետեւ ոչ ուսուցիչք և ոչ էլ աշակերտք կարող էին իրանց բնական առողջութիւնը կորցնելու այնտեղ: Յիշեալ գարոցը բացի սրանից որ բոլոր ձմեռը կրակ չէր տեսել իր մէջ, չունի և պատուհաններ, որոնք գոնէ պահպանէին նորա մէջ եղողներուն քամիից և ձնից: Աւելացնելու է նորա վերայ և այն, որ ինչպէս այդ տեղ, նոյնպէս շատ ուրիշ գարոցներում, մեծապատիւ երեսփոխանները չեն բարեհաճում տալու և ուսուցիչների, անչափ տանջանքով վատաւած, ռոճիկը, որ իր քանակութեամբ մի հասարակ ծառայի ռոճիկ է: Կարելի է այդպիսի գործակատարութիւնը մտածում են արդեօք մերոնք: Թողնենք մեր գարոցները և հետևելով մեր պատերի օրինակին, մեր եկեղեցիների պատերը զարդարենք, բակի որմերը վանդակներով պատենք, որ գեղեցիկ երևի: Շատ բարի. միթէ մի և նոյն ժամանակ հարկաւոր չէ՞ բարեկարգել ծխական գարոցները ուսման ծարաւի խիղճ մանկանց համար:

Մենք կարծում ենք, որ այս մտօնն աւելի մեծ պարտք կայ մեր մեծարու երեսփոխանների վերայ, ճանաչելու իրանց պարտաւորութիւնը և իրեն ժողովրդի անբերան զանազաններու ժողովրդի կարիքները զննաւորը և երկրորդականը, ու այնպէս գործ տեսնելու, առանց կրքի և կողմնապահութեան, որովհետեւ կիրքն կուրացնում է, կիրքն մոլորեցնում է, կիրքն մեղանշում է հասարակաց օգտի դէմ, որի համար իւրաքանչիւր ընտրեալ ընտրած է: Ներկայումս անշուշտ հարկաւոր է, որ մեր երեսփոխաններն իննն այնպիսի անձինք, որոնք հասկանում լինեն, թէ ի՞նչ է եկեղեցու ճշմարիտ օգուտը, ի՞նչ է ժողովրդի օգուտը, և հասկանան որ իրանց վերայ պարտք կայ ոչ միայն եկեղեցու արտաքին զարգարանքի վերայ ու շարքութիւն դարձնել, մի կողմ թողնելով նորա իսկական պայծառութեան ազդեցութիւնը: Մեծ է ներկայումս երեսփոխանի պաշտօնը, մեծ է և նորա թէ պատասխանատուութիւնը, իր խղճմանքով ու ժողովրդեան առաջին և թէ նորա պարտականութիւնը, երբ նորա վերայ է դրած ծխական գարոցի հոգացողութիւնը: Ժամանակ է, որ հասկանանք, թէ այլ է մի մասնաւորի հետ գործ ունենալը, մասնաւորի օգուտը իր օգտին զոհելը, որ բարոյական սկզբունքները նոյնպէս չեն ներում, և այլ է հասարակաց օգուտը զոհելը իր կրքին կամ շահին: Թող մեր յարգող պարօնները սիրով ընդունեն այս մեր խօսքերը, և չնրբեն իրանց սոցա մէջ բացի հասարակութեան և մատաղերամ հայ մանկաւոյն օգտի համար ասած խօսքերից աւելի բան տեսնելու, և այսպէս մտածելից յետ իրանց հաշիւ տան: Մտացածը ապագայումը կասենք, երբ հարկը կ'ստիպէ:

ՅԱՐԴՈՅ ԽՄԲԱԳԻՐ

«Մեղու Հայաստանի»:

Ամենայն առաքինի ներգործութիւն, թէ մարմնաւոր և թէ հոգեւոր առաջանում է կատարողից, թէպէտ ընդհանուր մարդասէր չունի կատարեալ բարեգործութեան կատարողական զօրութիւն. բայց կը ստանայ առաւել իւր արթնացուցիչ զօրութիւնը բարեւոյց առաջնորդից՝ մանաւանդ այնպիսուցը որնոր հովուական պաշտօնում ներհուն և քաջահմուտ գոյով՝ ինքն ին-

քեան կառնէ հովիւ քաջ. կ'կարողանայ իւր անձը դնել ոչխարաց վերայ. նմանապէս ամենայն հոգացողութեամբ կ'պահպանէ հասարակութեան խաղաղութիւնը: Յարգող խմբագիր, այն այդպիսի մշակող անձը օտանում է միտքարուած ու պաշտպանութեամբ բնակիչների գովասանութիւնը, ինչպէս նորը ներդ հին Նախիջևանու քաղաքի ուսումնասէր Ստեփաննոս վարդապետի Միտքարեանց համեստ և առաքինացոյց բարք ու վարքի մէջ. որնոր միշտ քաղցացնում է ժողովրդեան սիրտը և բնաւորութիւնը, քանի մի օմանց կոպիտ և խոշոր վարքը մեղմացնելով, աղղում է նոցա մէջ սիրել առաքինութիւն. քաղցրացնում է նոցա վիշտերը միտքարող և քաղցր խօսքերով, օտարում է միշտ աչքի առաջ բերել իւրեանց զաւակաց յետ մնալոյ տգիտութեան վատ հետեւանքը. այդ բարի զգացմունքով հոգացողութեամբ է որ զիսակ հոգացող հոգալ իւրեանց յետ մնալոյ թշուառ զաւակացը հասուցանել դէպի լուսաւորութեան ասպարէզը. Այսպիսի եռանդուն աշխատութեամբ մեր բարի հօրը յուսալու է, որ շուտով կ'ստարաստուին ամենայն դիւղերում գարոցներ, և աղգասէր հոգաբարձուներ, ու աղղի համար բարեկիրթ զաւակներ կ'ծնանին ապագայում մեր հին Նախիջևանից և նորա զաւառներից: Խմբագիր, այս մասին տեղեկութիւն ձեզ հաղորդելով աներկբայ յոյս ունիմ որ կը հրատարակէք ձեր շաբաթաթերթերի մէջ, յուրախութիւն բոլոր մեր բարեմիտ աղգացնոց, և ի խրախուսութիւն ընդհանուր հասարակութեան բարի աշխատողաց:

Սիւնի Ժամանայ Գեր Ստեփաննոսեանց

Թաւթուշի:

21 նոյեմբերի 1869 ամի

Ի Գիւն Թաւթուշ

. ԽՄԲԱԳԻՐ

Մեղու Հայաստ. լրագրոյն.

Տարակոյս չ'կայ, թէ իւրաքանչիւր ճշմարտասէր սիրտ աղգային զանձանակի մէջ զգած նուէրի շատութեան ու սակաւութեան վերայ չ'նայելով, կ'ընդունի և սակաւը իբրեւ լուսնոյ այրելոյն: Ահաւորիկ այսպիսի մի նուէր հասաւ մեզ այս օրերս

ըն ծածկեց ձեռքով նորա բերանը և ուղարկեց խոհանոց և կողպելով երեսայի վերայ դուռը պատասխանեց :

— Ֆրիցը սրտանց շնորհակալութիւն է անում ձեզ, բայց այդպիսի խորովածներին նա սովոր չէ, յետոյ արդէն նրան ոչ մի կերակուր չի դուր գալի :

— Բայց ես չեմ կարող յետ տանել թռչունները, ասաց Հուբերտը աղաչող ձայնով :

— Դուք գիտէք, ինչպէս կարող էք դուրանից ազատուել : Քաղաքի մէջ կան շատ ցանկացողներ, որոնց համար այդպիսի խորովածը չի լինիլ հազուադիւս կերակուր :

— Մարիանելա, ասաց նա կամաց.— մի՞թէ դուք աքսորում էք ինձ ձեր դռներից : Ես ունիմ ձեզ շատ բան տեսլու :

— Բայց ես ոչինչ չունեմ տեսլու ձեզ, բացի նրանից որ դուք ինձ վերայ չ'մտածէք : Այդպէս պէտք է լինի և թող կատարուի Աստուծոյ կամքը : Ինձ սպասում է երեխան :

— Հաւատացէ՛ք ինձ, կրկնեց նա, և նորա ձայնը դողում էր. — դուք կզոյջաք ձեր խստութեան վերայ, կզոյջաք ձեր որդու մասին, դուք ուշքի կգաք և կխոստովանիք, որ այդպէս չպէտք է վարվել էիք ինձ հետ : Բայց, ՚ի հարկէ, դուք ձեր վարմունքի տէրն էք և անում էք ինչ ուզում էք : Թէ որ այն ձեր վերջին խօսքն էր, երբ մենք միմիանց հետ խօսում էինք . . . :

Նա սպասեց և սպասում էր պատասխանին : Մարիանելան լուռ էր և Հուբերտը բղաւեց մեծ դժգոհութեամբ :

— Բարեւ մնաք : Գիտացէ՛ք, որ ես շատ չափազանց հպարտ եմ և չեմ կամենալ բռնանալ : Աստուծուն յայտնի է, ինչպէս դուք անարգար էք դէպի ինձ և երեխան, և ուրեմն բարեւ մնաք յաւիտեան : . . . Նա շուտով դուրս գնաց դռներից : Նորա արիւնը եփ էր գալի, բարկութիւնը խեղդում էր նրան և մերժած սէրը ճմլում էր նորա սիրտը : Այսպիսի վարմունք մատաղահաս կնկայ կողմից նա չէր սպասում, ինքը չէր կարող երեւակայել, որ նրան էլ չի տեսիլ և նորա լուռութիւնը թվում էր նրան ամէնից զրկողական խօսքերից ծանր : Առաջին ողորմութիւն խնդրող երեխային նա տուեց թռչունները այնպիսի չար երեսով, որ սա կարծեց նրան խեղդար և առանց շնորհակա-

լութիւն անելու փախաւ շուտով : Անցողները, կանգնում էին և շարժ էին տալի գլխերը, տեսնելով անսովոր մարդուն, որ կամ բարձր ծիծաղում էր, կամ յանկարծ կանգնում էր և պշնում էր դեմնի վերայ կարծես թէ ինչոր ստորում էր : Վերջապէս նա մտաւ առաջին զինատունը, ուղեց մի շիշ գինի և մէկ խմելով դարդակեց, նա ուզում էր զինով իր ավերութիւնը անցկացնել, բայց այս ևս չյաջողեցաւ : Սրանից յետ նա թողեց քաղաքը : Քաղաքական դռան մօտ նա էլի կանգնեցաւ, հարցնելով իրան, արդեօք յիշաւի կորան իր բոլոր յոյսերը : Նա կրճելով ատամները գնաց առաջ : Պէ՛է որ այսպէս է, միմիջում էր նա. մենք սորանով կ'վերջացնենք : Մի՞թէ ես կ'թողնեմ, որ այն գեղեցիկ արարածը փչացնի իմ կեանքս : Նի՞թէ իմ երեսնամեայ ուսերիս վերայ լինէր երեխայական դուլ . . . — Հա՛ այդ ալ ինչիւր էր :

Այսպիսի խորհրդածութիւններով Հուբերտը աշխատում էր իր ուշքը զուլի բերել, այնպէս ինչպէս արեւալը իր ձեռքերը ճմլելով կամ կողքը խփելով կամենում է իր մէջ զգացողութիւնը զարթեցնել : Դառնալով իր գործին, նա շուտով սկսեց մի քանի դադարեցրած գործքերին ձեռնամուխ լինել և զարմանալով նկատեց, որ վերջին շարժումները ամէն տեղ մտել էին տեսանելի անկարգութիւններ, որոնք ուղղելու համար նա շատ սկսեց աշխատել : Ունենալով շատ գործ, Հուբերտը չափազանց աշխատում էր նոյեմբերի վերջերին և դեկտեմբերի առաջին երկու շաբաթը : Օրացոյցը ցոյց էր տալիս Քրիստոսի ծննդեան մօտենալը և նորա գործունէութեան եռանդը աւելացաւ : Նորան միտն էր դալի միակ ծննդեան տօնը, որնոր նա անցկացեց առանձնութեան մէջ մատաղահաս կնկայ հետ, ուրախ յոյսերով, որ մէկ տարիից ծննդեան ծառի մօմերի լոյսը կ'փայլէ մի երեխայի աչքերի մէջ : Սրան հետեւեցին ծննդեան երկու տխուր պատերը, որոնք զարթեցնում էին նորա մէջ իբրեւ տեսիլ տխուր յիշատակ անցեալի վերայ : Հիմակ նա կամենում էր էլի ուրախ անցկացնել տօնը.— բայց բոլորը զուր եղաւ : Պէ՛այց ոչ, ասաց նա ինքը իրան. «Նա ուզում էմ կատարել ծննդեան տօնը ինչպէս և իցէ» : Նա գնաց անտառը, կտրեց ինքը ամէնից գեղեցիկ ծննդեան եղևին և դրեց նրան ամէնից մեծ սենեակումը, ուր այն բոլորէին ե-

կաւ սկիւռն և սկսեց ուրախ թռչոտել ճիւղքերի վերայ : Պառաւ տնտեսուհին նա յում էր ակնպիշ, տեսնելով պարոնին այնպիսի գործով պարապած : Նա մտածում էր պարոնի ամուսնութեան վերայ, երբ պարոնը սկսեց առաջուան պէս նստել տանը : Այժմ նա կրկին երկբայութեան մէջ ընկաւ երբ Հուբերտը խնդրեց նրան աշխատել մօմերի ոսկեզօծ խնձորների և ընկոյզների մասին : Նա երեւում էր ուրախ էր երկար տըխուր շաբաթներից յետոյ, գնաց միւս օրը Կէլ և յետ դառաւ շատ խաղալիքներով ձեռին : Պառաւը հարցրեց, թէ ում համար են այն խաղալիքները :

— Իմ փոքրիկ բարեկամիս համար, պատասխանեց նա ուրախութեամբ :— Նորա անունն է Ֆրիցը, և երբ նա այստեղ կ'լինի, աշխատիր Կատարինա, որ եբժան ոչինչի համար չնեղանայ, պատրաստիր նոյնպէս լաւ անդողին, կարելի է նա մնայ այստեղ երկու օր :

Ահա այս էր բոլորը, ինչ որ Հուբերտը հարկաւոր համարեց հաղորդել : Սրանից յետ նա անյապաղ գնաց Գաղղիացուց սահմանը թեթեւ կառքով մէկ ձի լծած. գեղեցիկ ձմռուայ եղանակ էր, յագագաս տօսրեմունք էր միայն մէկ օր :

Մօտկանալով այն փողոցին, որ տեղ կենում էին ծերունի այր և կինը, որոնք իրանց մօտ էին առել Ֆրիցըն, նա արդէն հեռուից նկատեց երեխային, որ միւս երեխանց առաջը ընկած սահում էր հայելու նման հարթ սառուցի վերայ. նորա մաղերը ծածանվում էին օդի մէջ և փոքրիկ երեսը վառվում էր :

Նա հաքած ունէր թաւիշեայ բաճկոնը, որնոր Հուբերտը լաւ ճանաչում էր, որի համար չէր կարելի ասել, որ նա կարած էր վեց շաբաթ առաջ, նա երեւում էր փոքրիկ իշխան :

Անձանօթ պարոնի ձայնի վերայ, նա նայեցաւ զարմանալով, բայց այն բոլորէին ճանաչեց Հուբերտին և վաղեց ձեռք տալու :

— Կարող ես գալ ինձ հետ, հարցրեց այրին :— Ես քեզ կցոյց տամ անտառում շատ եղջերուներ և կ'սորվեցնեմ հրացան գցել : Դու կխաղաս սկիւռի հետ և կտաս նրան ընկոյզ ուտելու : Երեխան նայում էր նրա վերայ զարմանալի աչքերով, կարծես թէ լսում էր առակ :

— Չեմ կարող, ասաց նա:— Մայրս այս անգ չէ:

— Սպասիր, ասաց Հուբերտը, դուրս գալով կտրից:— Ես կ'ստանամ կնքամօր հետ և կարծեմ, նա կհամաձայնի:

— Ա՛յ որ տանը չէ, ասաց երեսնան:— Հոր եղբայրս և մօրաքոյրս գնացին, և էս չեմ, իմանում, երբ յետ կ'դառնան:

Ես չեմ կարող դռնիցը հեռանալ: Կարող են դալ չար մարդիկը և տանել բռնորդ:

Հուբերտը կանգնած էր մէջքով մօտամոռնքի մէջ: Նորա բոլոր նպատակը կարծես անյաջող էր լինում: Նորան թվում էր, որ գեղարք չի լինիլ ծանօթանալը ծերունիի դուղի հետ որ ծանօթ էր Մարիանեին, որին նոսր առանց երկիւղի կարող էին յանձնել երեխային մի օր: Սպասելը նորա համար անտանելի էր: Նա գիտէր, որ Բէ Մարիանեյան դայ, յաջողութիւն չի լինիլ:

— Գնանք Ծրիցը, ասաց նա վերջապէս:— Տար ինձ տուն, մենք այնպէս բանը կ'կարգադրենք, որ մայրդ չի չարանալ, իսկ կնքահայրը և մայրը չեն վախենալ:

Նա յանձնեց մէկ երեխային նայել ձիուն և ներս մտաւ տուն: Մէկ քիչի դուրս եկաւ սանդխտի վերայ, հետաքրքիր լինելով իմանալ, թէ ում հետ է խօսում Ծրիցը: Հուբերտը պատուեց իր յիշատակազրկից մէկ թերթ, շուտով դրեց մատիտով. որ մէկ լաւ ծանօթ ինդրում է իր մօտ թողնել երեխային երկու օրով, որ նրան բաւական իութիւն ցոյց տայ ծննդեան տօնին: Առաւօտեան տօնից յետոյ նա յետ կ'բերի նրան տուն և նորա մասին հոգս կ'ընչէ ինչպէս կարելի է լաւ: Նա դրեց իր անունը և բնակութեան տեղը, և յանձնեց թերթը այն կնկան, ինդրելով նրան սույլ ծերերին այն բողբոջ, երբ դան տուն, և նոյնպէս էլ պահպանէ տունը իրանց զնալուց յետոյ: Յետոյ նստեցրեց կառքի մէջ իր փոքրիկ ընկերին, փաթաթեց նրան իր վերարկուի մէջ, տունը նրան մօրակը և սանձերը, որից երեխայի աչքերը ուրախութիւնից փայլեցան և թեթեւ կառքը թաւա ինչպէս հողմ: Երեկոյ յետոյ այն օրը, որ հազիւ էր պատահում, Մարիանեյան եկաւ, որ տեսնի երեխային: Գործը նրան շատ դադրեցրել էր. բայց չնայելով սրան, նա չ'կարողացաւ հրաժարուիլ երեխան տեսնելու բաւականութիւնից այն

նպատակով, որ անէ նրան մի իշխանական ընծայ: Նա մանաւանդ ջանկանում էր ունենալ հրացան, իսկապէս հրացան իր բոլոր կարգով: Մարիանեյան մօտամոռն էր նորա վերայ թէ արդեօք երեխան չէր փոխել իր ցանկութիւնը և չէր կամենում արդեօք ուրիշ խաղաղքներ ունենալ:

Այս մտքերով նա եկաւ ծերերի մօտ և ամէնից առաջ նայեց անկողնի վերայ:

— Ի՞նչպէս, ասաց նա. — մի՞թէ երեխան տանը չէ: Ո՛ր է անհետացել:

Ծերունին նստած էր մեծ բազմոցի վերայ վարառանի մօտ և նայում էր Մարիանեյին երեխայական ժպիտով: Նորա կնիկը դուրս եկաւ մերձակայ սենեակից և պատմեց բոլորը, հաւատացնելով, որ ինքը ամենին մեղաւոր չէ: Նրան պէտք էր զնալ ծերունիի հետ նստարիտի մօտ կտակի դործի համար, և որովհետեւ սա տանը չէր, իրանք ստիպուեցան սպասել կէս ժամ. դառնալով տուն, նոքա սատիկ վախեցան. դրանելով Ծրիցի տեղ մի թերթ թուղթ: Պառաւը աւելացրեց, որ նա այն բողբոջն զնայ Մարիանեյին. բայց նա հանգստացրեց իրան հաւատացնելով, որ երեխան անվտանգ է անտառի վերակացուի մօտ, որին նա շատ զովում էր, թէ նա շատ բարի և լաւ մարդ է, Ծրիցին մասին ամենին նեղանալու չէ:

Լսելով այս մեկնութիւնները, մայրը կանգնած էր սեղանի մօտ ոչինչ չասելով, և զեղնած երեսով նայում էր նամակի վերայ, որ սեղանի վերայ էր: Պառաւը նայում էր նորա զեղնած երեսին և հաւատացնում էր. որ կ'իջալայ, թէ ինչու թողեց երեխային առաջին անգամ և այն միայն կէս ժամ մէնակ: Բայց ջահել կնիկը, կարծես ուշք չէր դարձուցանում բնաւ նորա խօսակցութեան, և լսելով, որ ժամոյցը խփեց ութը, կամաց ասաց.

— Ի՞նչ արդէն ուշ է, շուր տունը թերթը, պահեց դրախտումը, և զնայ դառն մօտ, ասելով:

— Բարի գիշեր:

Լուռ և շփոթված յետ դարձաւ նա տուն, և Բարբիլը սպասելով մրկի, չէր իմանում, ինչ մտածէ: Նա ինքը չէր սկսում հարցմունքներ անել: Անտառի վերակացուն էր այն առարկան, որի վերայ Բարբիլը չէր խօսում, որովհետեւ նորա վերայ բոլորովին

այլ կարծիք ունէր, քան թէ Մարիանեյան և նորա ստացած մերժումը վերջում էր նրան չափազանց: Արդեօք մայրը դիտէ, ուր է Ծրիցը, թէ չէ, մօտամոռն էր նա: Աղջիկը սովորաբար լուռ էր, երբ նրան տանջում էր մի հոգս կամ կսկիծ և ով դիտէ, արդեօք ոչինչ չէ պատահել:

Բարբիլը տեսաւ, որ Մարիանեյան դիտէրը քիչէ քնել, առաւօտեան վաղ սովորականից առաջ վերկացաւ և նախաձաշի փոխարէն դրեց դրախտը մի կտոր հաց, սորա պատճառաւ — նա չէր երկբայում, որ ջահել կնիկը գնում է երեխայի մօտ:

— Տաք հաքնուիր, ասաց նա. — և նորա բաւականութիւնը մի խանդարիլ: Գու իմանում ես, որ ես ոչինչ չեմ ասում յայտնի դործի մասին, բայց միտդ պահիր, որ շատ սուր դանակը շուտով է թանաւում և գիտես, որ դրանից հեշտ չես պրծնիլ:

Չահել կնիկը պատասխանեց, որ ինքը իմանում է, ինչէ անում և առանց մի խօսք ասելու դուրս գնաց:

Օրը նոր էր սկսում, — և երբ նա մօտեցաւ քաղաքի դրան, միխրադոյն մէզը սկսաւ նօսրանալ և շուտով երեկեցաւ կապոյտ պայծառ երկնքը: Գեղեցիկ զեկանմբերի արեգակը անտառի ծառերի կատարները ոսկեղօծեց: Բոլորը խաղաղ էր. հողմ չկար, բայց ցուրտ էր, և ձիւնը սոսի տակ խշխշում էր: Անտառի վերակացուի տանը, որտեղ փայտ չէին խնայում, աւելի տաք էր և դուրալի: Անտառի որսորդը և վերակացուի օգնականը զնային անտառ դործի համար, տան տնտեսուհին խոհանոցումը թխում էր խնձորի կարկանդակներ, որոնց դուրալի հօտը բոլոր տան մէջ լցվել էր: Մեծ սենեակումը, որտեղ էրէդ ծննդեան եղևին վառվում էր, սեղանի և աթոռների վերայ ածած էին խաղաղքներ, յատակի վերայ փոքրիկ բերդ էր ընկած թնդանօթով և զօրքերով, որոնք դադրած երեկուայ խաղաղից հիմակ հանդստանում էին և փոքրիկ բերդապահը ինքը վարժվում էր զննաւարժութեան մէջ: Հուբերտը բաց արաւ դուռը, դրացի սենեակումը պատի վերայ պնդացրեց շրջանակը, որ հրացանի համար նշան էր և բաւական հեռու էր: Նա սովորեցնում էր երեխային ինչպէս պէտք է դործածել նետը և ինչպէս պէտք է նշան գնել: Նա կանգնած էր երեխայի կողքին մէկ ծնկան վերայ,

իր գլուխը մօտեցրեց երեխայի գանգրահեր գլխին, որ տեսնի թէ ուղիղ է գնում նշանը: Երկուսը այնպէս պարապած էին այն գործով, որ զրեթէ ոչինչ չէին խօսում, իսկ եղևնի տակ սկիւռն կրծում էր ոսկեզօծ ընկոյզը:

Յանկարծ փոքրիկ կենդանին վախեցած փախաւ իր տեղից, գցեց կճեպը պատուհանի մօտ և շուտով գնաց բարձր ճիւղքի վերայ կարծես աշխատելով պահուել եղևնի վերայ կախած ասաղի ետեր: Երեխան գցեց և նորից ձգում էր լարը:

— Նայիր ասաց նա. — ինչպէս խորամանկը բարձրանում է: Նա մէկ թռչելով երևեցաւ ծառի գլխին: Ի՞նչ պատահեցաւ նրան:

— Երևի օտար մարդ նայում է պատուհանից, պատասխանեց չուրերը: — Սեղ հետ սովոր է, բայց ուրիշն տեսնելիս վախենում է և թախ է կենում:

— Անեղանին այս բոլորիս ինձ կլէ, ասաց երեխան, և սկսեց կանչել նրան, բայց նա չէր դուրս գալի իրա տեղիցը: Այս ժամանակը դուռը բաղնիցին, և մինչև որ չուրերը կատէր. «Ներս մա՛ք», արդէն Մարիանեան կանգնած էր դռան մէջ:

Ուրախ ձայնով երեխան մօր վզին փաթաթվեցաւ:

— Այս մայրս է, բղաւում էր նա. — մեր խորամանկը ոչինչ վախենալու չունի: Մայրս նրան ոչինչ վատութիւն չի անել: Նայիր մայր, ինչպէս յիմարը նստած է բարձր և դուրս է, կարծես դուռն նրան ուղղում ես սպանել: Ներքե արի փոքրիկ կենդանի, սա խօսեց, և տես, մայր, ես ինչեր ունեմ:

Նա վազեց խաղալիքների մօտ, և մէկ մէկ ցոյց էր տալի մօրը իրա գանձերը, նա կանգնած էր առանց մի խօսք ասելու և աչքերը ցածրացրած: Չուրերը նոյնպէս լռու էր: Նա չէր սպասում աւելի լաւ պատահմանքին, իսկ հիմակ, երբ երկար ժամանակից նորից նայում էր նորա գեղեցիկ երեսի վերայ, որ կարմրել էր ցրաից, նորա տխուր դժադրութեան վերայ, մի ցաւ հուպ տուեց նորա կոկորդը, նա թէք ընկաւ պահարանի վերայ անգիտակցաբար և նայում էր նետաձեւին, որ նրա ձեռքն էր. Մարիանեան առաջինը սկսեց խօսիլ:

— Ֆրից ասաց նա. — թէ և ցաւում եմ, բայց դու պէտք է այս բոլորիս հաքուես և

դու ինձ հետ: Մայրդ ժամանակ չունէ սպասելու, էնդուր որ երեկոյեան տանը պէտք է լինի, օրերն էլ, ինչպէս դու գիտես, կարճ են: Աւերմն կղիւր խելօք տղայ, տուր պարոնին ձեռք, շնորհակալութիւն արաւ և գնանք: Երեխան նայում էր նորա վերայ զարմացած:

— Ես չեմ ուզում մայր, ասաց նա. — չուրերա հօրեղբոր մօտ աւելի լաւ է, քան քաղաքումը և սկիւռն չի կարող հետս գալ, այնտեղ ոչք չկայ, որ սովորցնէր ինձ հրաշան գցել: Ես չեմ ուզում քաղաք գալ: Գուն էլ այստեղ մնա, անտառումը աւելի ուրախ է:

— Ախր, ինչ որ ասում են, Ֆրից, ասաց ջահել կնիկը, և նորա կարմիր թշերը յանկարծ դեղնեցան: — Գուն ոչինչ չես հասկանում և պէտք է լսես քո մօր հրամանը: Երեխան տխուր թեամբ գլուխը ցածրացրեց:

— Բայց ես կարող եմ տանիլ բոլոր այս գեղեցիկ խաղալիքները, հարցրեց նա կամաց:

— Այ Ֆրից, այդ բոլոր քունը չէ: Ինչ քեզ հարկաւոր է ունենալ, կ'ընծայէ քեզ քո մայրդ, թէ և նա աղքատ է և պէտք է վատտակէ իր հացը, բայց նա էլ կարող է գնել իր որդու համար ծննդեան ընծան, նա չի կամենում որ այդ ուրիշները անեն: Կարծելով, որ բարեբարութիւն են անում, և հոգս քաշելով — ո՞վ գիտէ կարելի է աւելի իրանց վերայ քան թէ քեզ վերայ — աւելացրեց նա դողդոջուն ձայնով: Հաքնու իր և գնանք, օրը կարճ է:

Այս միջոցին անտեսուհին լսելով օտար ձայն հիւրասենեակում մտաւ փայտէ գրգալը ձեռքին, և զարմացած նայում էր Մարիանեանին, ու տեսնելով, որ երեխան պատրաստվում է լաց լինելու, նա վազեց նորա մօտ, գրկեց նրան և տարաւ խոհանոց կարծես նրան խնձորի կարկանդակ ուտեցնելու համար:

Չուրերը և Մարիանեան մնացին մէնակ, նոքա չէին նայում մէկ մէկու վերայ և լռու էին մի քանի ժամանակ, այնպէս որ անհակումը լսվում էր եղևնի խալի ձայնը, որի վերայ նստած էր սկիւռն:

— Մարիանեա, վերջապէս ասաց երիտասարդ մարդը. — դուք այն բանն էք անում, որ երբէք ձեզ չէ կարելի ներել: Ի՞նչ յանցանք ունիմ ձեր առաջը, որ իմ մեղքի պատճառաւ երեխան տանջվում է: Երուց առաւօտեան ես ինքս կ'երեքի առան, և մի-

թէ յանցանք է, որ արի նրան ընծաներ, որ ինձ համար մեծ ուրախութիւն էր: Գուք խմանում էք իմ մոքերս, բայց ես չեմ ուզում նոցա կրնել, և եթէ չէք ուզում մոռա՞ծել.

— Ի՞նչու մասին, հարցրեց նա չարացած. — որ ինձ վերայ պակուրէ: Ինչո՞ւ պէտք է ես դորա մասին կասկածիմ: Ես պարզ տեսնում եմ, որ դուք չէք ուզում յետ քաշուել այդ նպատակից, թէ և պիտէք իմ մոքերս այդ մասին: Բայց թէ որ դուք թախ էք կենում երեխայի ետեր, ուղղում էք նրան ինձանից հեռացնել, թէ որ աշխատում էք նրան դրաւել ձեր կողմը, կարծելով, որ ես վերջապէս տեղի կտամ, այն ժամանակ:

Նա լռու կացաւ, կարծես չգտնելով խօսք արտայայտելու իր մոքերը: Չուրերը զօրութեամբ գցեց նետը յատակի վերայ և ասաց չժածկելով իր բարկութիւնը.

— Մարիանեա. բայց ոչ, դուր խօսքերս ինչ կորցնեմ: Թէ որ հարկւր անդամ ձեզ էլ կրկնեմ, որ ես սիրեցի երեխային, և թէ այստեղ, իմ մէնակութեանս մէջ, ուղղում էի անցկացնել երեկոն նորա հետ միասին, ինչ էլ մտած էր նորա մայրը, իր յամառութեամբ և դուռնութեամբ. բայց ոչ, ես յիմար էի, որ այդ գործը արի, և հիմակ հազար անգամ խնդրում եմ ներողութիւն: Վեր առէ՛ք Մարիանեա ձեր երեխային, և թող Աստուած ձեզ ների:

— Ի հարկ է, պատասխանեց նա հաստատութեամբ, և նորա վերայ նայելով — զրեթէ սիրով, ես խեղճ կնիկ եմ և ոչինչ չունիմ երկրիս վերայ, բայց այս երեխայից, և եթէ մէկը թաքուն գալէս է նորա մօտ, ինչպէս դու, աշխատելով յափշտակել ինձնից նորա սիրտը քաղցրութիւնով և խաղալիքներով, այնպիսին չպէտք է խօսի ինձ հետ սիրոյ վերայ, էնդուր որ մինչև ես մատաղ եմ և գեղեցիկ, նա չի խնայիլ ոչ աշխատանք ոչ փող, բայց ապագայումը գործը ճշգրտութեամբ տեսնելով կ'զարմանայ իր յիմարութեան վերայ, և այն ժամանակ մայրը և որդին կ'լինեն նրա համար այնքան մեծ բեռն որքան մեծ աշխատանքով դիմում էր նա առաջ գէպի այն: Ոչ, ես մէկ անգամ իրաւունցայ, և էլ չեմ ուզում: Այն ժամանակ էլ երեւում էր, որ առանց Մարիանեանի կեանքը անկեանք է: Բայց յետոյ. սենք աւելի, թող լինի այս վերջին խօսքը:

Սրտանց շնորհակալեմ՝ ձեր բարի ցանկութեան, և զեղեցիկ ընծաների համար և յետոյ մնաք բարև խոնարհ ծառայ :

Նա էլի մի անգամ նայեց նրա վերայ, և չնայելով այն կոշտ խօսքերին, նորա հայեցողքը թշնամական չէր, յետոյ շուտով դուրս գնաց: Նա լռեց, ինչպէս խոհարանից կանչեց երեսային, որնոր ծիծաղում էր, հակառակեց անտեսութեամբ համոզմունքներին աթոռի վերայ դրեց մի քանի փող և դուրս գնաց տանիցը ֆրիցլե հետ: Հուբերտը մօտեցաւ պատուհանին և նայում էր նրա ետեւից: Նա երեսային գրկած ունէր, կարծես ազատելով աւազակներից, և գնում էր այնպէս որ շուտ անյայտացաւ: Նա լաց եղաւ, բայց ոչ ցաւից. չարութիւնը և բարկութիւնը պատառում էին նորա սիրտը, և նորա տանջանքը չհանդարտեցաւ մինչև որ նա կատարեալ բաւականութիւն չտուեց իր բարկութեան: Արաստուրը աչքերում չորս կողմ նայեցաւ, վեր առաւ սեղանից եղևինը և կտորտելով ձիւղք ձիւղքից յետոյ, դրում էր նոցա վարանի մէջ, որ տեղ նորա վառվում էին ճարձատելով, եղևին հետեւելին բոլոր գեղեցիկ խաղալիքները, և երբ կրակը լախեց փոքրիկ բերդի վերջին աշտաւակը՝ հուբերտը նայում էր սուրա ոչնչանալուն այնպիսի մարդու զգացմունքով, որի չհամար ամէն բան կորած է աշխարհիս երեսին: Նա միայն չէր ուզում ոչնչացնել նետուանեղը, որից կարծես երեսայի շունչըն էր բուրում և պահեց այն մեծ պահարանի մէջ, որ դրած էր սրահումը, յետոյ ուսին զցեց հրացանը և գնաց անտառ:

Չինը արդէն հալուեցաւ ցուրտ ձմեռից յետոյ, և շարունակ այս ժամանակ չէր երևել անտառի վերակացուի տանը ոչ մի օտար մարդ: Հուբերտը ևս աւելի հազիւ էր լինում Աշլումը կամ դրացի տեղերում, լռութեամբ պարապում էր իրա գործերով և հեռանում էր հին ծանօթներից: Ասում էին, որ նա սիրահարուել է մէկ այրի կնոջ վերայ և մերժում է ստացել: Տեսնեսուհին հաւատում էր այս լուրերին և որքան էլ աշխատում էր չէր կարողանում իմանալ և հասկանալ, թէ արդեօք ի՞նչ էր այն կինը, և ինչու էր նա մերժում այնպիսի արժանաւոր մարդու առաջարկութիւնը:

Երբ անտառի նեղ ճանապարհները

անցանելի եղան, շուտ շուտ ծանօթները դալիս էին, երևի կամենալով իմանալ գաղտնիքը, բայց միշտ ունայն յետ էին դառնում: Երիտասարդ անտառի վերակացուն ընդունում էր հիւրերին հանդիստ և սառնութեամբ, մերժում էր նոցա հրաւերը աւելով, որ գործեր ունի և անպատասխան էր թողնում նոցա ամէն բարակ և պարզ ակնարկութիւնները:

Ինչոր նա մտածում էր և զգում, այդ ոչ ոք չգիտէր: Միայն երբ միտքը յաղթում էին իրան, շրթունքը կնճռոտում է ին և նորա ժպիտը արտայայտում էր ցաւ և արհամարհանք:

Նորա պատկերի վերայ ուրիշ ոչինչ չէր կարելի նկատել: Երբ մայիսի վերջերին անտառը ծածկեցաւ առաջին կանանչով, Հուբերտը ստացաւ նամակ իր քրոջից Ռէյնի մէկ քաղաքից, հրաւիրելով նորան կնքելու իր երկրորդ երեսային: Առաջին բուսումը նա մտածում էր հրաժարուել, բայց մի գաղտնի ձայն հարցրեց նրան, թէ արդեօք այդ դեղը օգտաւէտ չի լինիլ նրան և տեսութիւնը իր ծանօթների և բարեկամների հետ չի բժշկիլ նրան:

Նա նստեցաւ սեղանի մօտ, որ գրէ իր քրոջ նամակ թէ որոշած օրը ինքը կ'գայ:

Դուրայի զարունքի ջերմութիւնը հոսում էր սենեակը բաց պատուհանի միջով, հին ժամացոյցը հանում էր իր սովորական ձայնը, սկիւռն էլ նստած գրեանքի պահարանի վերայ, կրծում էր գրեանց անկիւնները:

Յանկարծ սենեակը մտաւ կատարինէն զարմացած երեսով:

— Նոքա եկան պարոն վերակացու, բղաւում էր նա:— Երևակայեցէք նոքա այս բուսումն այստեղ կ'լինեն:

— Ո՞վ, հարցրեց Հուբերտը, հեռացրենելով աչքերը նամակից:

— Ֆրիցլ իր մօր հետ: Նայեցէք պատուհանից: Ախ Աստուած իմ ինչպէս ուրախ եմ, երեսային էլի կ'տեսնեմ: Հուբերտը վերկացաւ և մօտեցաւ պատուհանին: Նա տեսաւ ճանապարհի վերայ դալիս է փոքրիկ կառք և նորա մէջ երկու մարդիկ նստած, որոնց չէր կարծիլ երբէք տեսնել:

Դուրս գնաւ կատարինա, և վեր առ և երեսային: Նա ուզում էր նամակս վերջացրենել:

Հաւատարիմ կինը մութը կերպով

հասկացաւ նորա սրտի զգացմունքը:

— Ո՛հ, Աստուած իմ, ասաց նա.— ինչպէս փոքրիկ խորամանկ ֆրիցլը լղար և գեղանած է, դեռ ծննդեան օրը նորա թշերը կարմիր էին... Նա անշուշտ հիւանդ է: Նստայս բուսելիս վազում եմ նորա մօտ:

(Կը չարունակիլի)

ԲԱՆՏԱՐԳԵԱԼ.

Մահառիթ բանտի խաւար պատերը Խոնաւը լախեց, որդունք պատեցին Ահա կաթում են կաթիլներ կծու եւ ինձ խոտանում վտանգ մահացու:

Բայց պատերից դուրս կայտուում է բնու թիւն

Եւ զրկում է ինձ— իւր թշուառ որդուն Այն պարզեւներից, որ երէկեան օր ինձ գրկում էին... բայց ես կամակոր...

Դահլիճ ձեռացայ անսանձ անկուն եւ երկայն դաշնով թափեցի արիւն... Եւ ահա այսօր կուպիտ շղթաներ Մաշում են երկու առողջ հսկաներ:

Եւ չորացած յարդ, կամ խոնաւ քարեր ձնում են երկու արագ նժոյգներ. Եւ ես չգիտեմ, կախաղան թէ կեանք Սպասում է ինձ, թէ անգութ տանջանք...

Արդեօք բանդից դուրս իշխում է և լոյս. Չրդիտեմ. սակայն մի նշոյլ անյոյս Սահում է հանդարդ դէպ այս իմ գեհեան, Որքան թոյլ կ'սայ այս նեղ պատուհան:

Եւ ես տեսնում եմ, թէ ինչպէս որդունք Զգուելի միներ, և սառն գորտունք Դանդաղ քայլերով դալիս են խռովում Եւ դեռ չը սառած մարմինս կոխում...:

Յովհաննէս Լաւրյանց

Նոյեմբերի 16. 1869 ամի

Հրատարակիչ Հ. ԵՆՅԻԱՃԵԱՆՑ

Խմբագիր Պ. ՍԻՄԵՕՆԵԱՆՑ.

Ի Տպարանի Հ. Ենֆիաճեանց և Ընկ.

Ի տան Զիթախանց.

ДОЗВОЛЕНО ЦЕНЗУРОЮ ДЕКАБРЯ 6 1869 Г.
ТИФЛИСЬ.